תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · מלבי״ם באור המילות · נביאים

מלבי"ם באור המילות על הושע

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם באור המילות על הושע

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-באור-המילות-על-הושע/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
פסוק ב 6
פסוק ו 6
פרק ב 7
פסוק א 7
פסוק ג 7
פסוק ד 7
פסוק ה 7
פסוק ז 8
פסוק ח 8
פסוק ט 8
פסוק י 8
פסוק יא 8
פסוק יב 8
פסוק יג 9
פסוק יד 9
פסוק טו 9
פסוק יז 9
פסוק יח 9
פרק ג 10
פסוק א 10
פסוק ב 10
פסוק ג 10
פסוק ה 10
פרק ד 10
פסוק ב 10
פסוק ג 10
פסוק ד 10
פסוק ה 11
פסוק ו 11
פסוק ח 11
פסוק ט 11
פסוק י 11
פסוק יב 12
פסוק יג 12
פסוק יד 12
פסוק טז 12
פסוק יח 12
פרק ה 13
פסוק א 13
פסוק ב 13
פסוק ג 13
פסוק ד 13
פסוק ה 14
פסוק ו 14
פסוק ח 14
פסוק ט 14
פסוק י 14
פסוק יא 14
פסוק יב 15
פסוק יג 15
פסוק יד 15
פסוק טו 15
פרק ו 15
פסוק א 15
פסוק ג 16
פסוק ד 16
פסוק ה 16
פסוק ז 16
פסוק ח 16
פסוק ט 16
פסוק י 16

פסוק יא 16
פרק ז 17
פסוק א 17
פסוק ג 17
פסוק ד 17
פסוק ה 17
פסוק ו 17
פסוק יב 17
פסוק יג 18
פסוק יד 18
פסוק טו 18
פסוק טז 18
פרק ח 18
פסוק א 18
פסוק ב 18
פסוק ד 18
פסוק ו 19
פסוק ז 19
פסוק ט 19
פסוק י 19
פסוק יג 19
פסוק יד 19
פרק ט 19
פסוק א 19
פסוק ב 19
פסוק ד 20
פסוק ה 20
פסוק ו 20
פסוק ז 20
פסוק יג 20
פסוק יד 20
פסוק טו 21
פרק י 21
פסוק א 21
פסוק ב 21
פסוק ד 21
פסוק ה 21
פסוק ו 21
פסוק ז 21
פסוק ח 22
פסוק י 22
פסוק יא 22
פסוק יב 22
פסוק יג 22
פסוק יד 22
פסוק טו 22
פרק יא 23
פסוק ב 23
פסוק ג 23
פסוק ד 23
פסוק ו 23
פסוק ז 23
פסוק ח 23
פסוק ט 24
פסוק יא 24
פרק יב 24
פסוק א 24
פסוק ג 24
פסוק ה 24
פסוק ו 24
פסוק ז 25
פסוק ט 25
פסוק יא 25
פסוק יב 25

פסוק יג 25
פסוק טו 25
פרק יג 25
פסוק א 25
פסוק ב 25
פסוק ג 25
פסוק ה 26
פסוק ו 26
פסוק ז 26
פסוק ח 26
פסוק ט 26
פסוק יא 26
פסוק יב 26
פסוק יג 26
פסוק יד 27
פרק יד 27
פסוק ב 27
פסוק ג 27
פסוק ה 28
פסוק ו 28
פסוק ז 28
פסוק ח 28
פסוק י 28

פרק א

פסוק ב

תחלת דבר. רש"י ז"ל, פי' תחלת הדבור היה שה' אמר אל הושע, וכתב רי"א שאין להקשות על זה לא מפאת הוי"ו שהיה לו לומר אמר ה'. ולא ממה שבא הפסקה בין תחלת דבר ה' בהושע ובין ויאמר ה', שמצינו כן פעמים רבות, כמו ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים (ויש שם הפסקה) וידבר ה' אל משה, וכן ויהי אחרי המגפה ויאמר ה' אל משה, אולם הסמיכות אל הפעל קשה, ובהכרח שמלת תחלת טעמו כטעם תחלה, וכבר בארתי בספר התורה והמצוה (ויקרא סי' ג') בהבדלים שבין דבור ואמירה, שהדבור יבא על הדבר הסתמי, ר"ל שדבר עמו דברים, ובמלת ויאמר יציין מה שאמר אליו, ור"ל שתחלה דבר ה' להושע איזה ענין שלא נזכר בכאן, וע"י הדבור הזה נסתבב שאמר ה' אליו **קח לך אשת זנונים** ובהשקפה זו בא מלת תחלת בסמיכות, ר"ל ע"י תחלת הענין שדבר ה' עמו נסתבב האמירה הזאת, ומבואר אצלי תמיד שדבור שאחריו ב', יבא על דבור שידבר ה' להנביא לצרכו, ר"ל דבור הרוח הקדש ברוח הנביא לצרכו לא לצורך שליחות, כמו רוח ה' דבר בי. בחלום אדבר בו וגם בא על דבור של תלונה או גנאי, כמו כי דברנו בה' ובך, ובא פה על שתי הכוונות כמ"ש בפי':

אשת זנונים. יש הבדל בין זנות ובין זנונים ובין תזנות, זנות, הוא הרגיל. זנונים, הוא אשר זנוניה מפורסמים, כמ"ש הנה הרה לזנונים, ותסר זנוניה מפניה. ותזנות, ששופכת זנות ותאוה על אחרים (עי' יחזקאל כ"ג כ"ט):

פסוק ו

כי נשא אשא להם. ת"י ברם אם יתובון אשבק להון ורש"י פי' אחלק להם מנת כוסם, מענין וישא משאת מאת פניו אליהם, ורד"ק פי' אשא האויב עליהם שיגלם, ורי"א פי' מענין שבועה נשבעתי להגלותם, ולדעתי מלת כי משמש כטעם אשר, לא ארחם אשר אשא ואמחול להם, והנה נשיאת עון בא תמיד סמוך אל עון או חטאת או פשע, וכשבא על האדם או המקום, יכוון לומר שלא יביא את העונש הנגזר עליהם, כמו ונשאתי לכל המקום בעבורם (בראשית י"ח:כ"ו), ואל תשא להם (ישעיהו ב':ט'):

פרק ב

פסוק א

והיה מספר. המפ' נדחקו בסמיכות ענין הזה לשל מעלה, ואיך אחר כ"ז אמר ריבו באמכם, ולמ"ש הוא ויכוח, הושע השיב עמ"ש קרא שמו לא עמי, והלא והיה מספר וכו' וא"כ אמרו לאחיכם עמי, והשיב לו ה' א"כ ריבו באמכם:

פסוק ג

ולאחותיכם. היה ראוי **לאחיותיכם**, כמו את אחי ואת **אחיותי** (יהושע ב' י"ג), או שיאמר **אחותכם** בלשון יחיד, אולם מצאנו פעל זה בריבוי אחד, ואחותיך סדום ובנותיה (יחזקאל ט"ז נ"ה), ועמ"ש בזה בס' התו"ה ויקרא (סי' שפ"ז) על וחמישיתיו:

פסוק ד

ריבו באמכם. סתם ריב נקשר עם את או עם. ואם נקשר עם למ"ד מורה שרב בשביל חברו, כמו האתם תריבון לבעל (שופטים ו' ל"א), או בשביל עצמו, איש אשר יריב לו, פי' שהבעל יריב על כבוד עצמו, כמו אם אלהים הוא יריב לו (שם). ואם נקשר עם מלת אל מורה שמציע טענותיו לפניו, כמו כי יבואו לריב אלינו (שופטים כ"א כ"ב), וכן למה תריבו אלי (ירמיה ב'), צדיק אתה ה' כי אריב אליך (שם י"ב), הצעת הטענות והוכוחים. וריב הנקשר עם ב' רב עמו על שמגיע לו רע על ידו, וירב בלבן וכו' כי דלקת אחרי. וכן פה ריבו שתסיר זנוניה, כי יגיע לכם רע על ידם, כי את בניה לא ארחם:

זנוניה, ונאפופיה. זנות מציין היציאה מרשות בעלה וההפקר. וזנונים מציין ההפקר בפרהסיא (כנ"ל א' ב'). ונאף. מציין תאות הניאוף (כמ"ש ירמיה ג' ח', יחזקאל ט"ז ל"א), ובהשאלה בא זנות על יצרא דע"ז, וניאוף על יצרא דעריות, לכן אמר **מבין שדיה**. ונאפוף מורה התמדת הניאוף, שהשמות שנכפל בם למ"ד הפעל מורה על חזוק הפעולה והתמדתה:

פסוק ה

ושמתיה כמדבר ושתיה כארץ ציה. ארץ ציה גרוע מן המדבר, כי המדבר ישוב להיות ארץ מושב אם יעבד ויזרע, לא כן הציה, (כמ"ש ישעיה ל"ה א', ירמיה ב' ו',), ויש הבדל בין שיתה ובין שימה, שפעל שית מורה על הקביעות (כמ"ש ישעיה ה' ו', ירמיה י"ג ט"ו). ובזה מוסיף שישיתה בקביעות, וכארץ ציה שהיא שממה לעולם, וגם שבארץ ציה לא ימצא מים לעולם מחום השמש ועי"כ תמות בצמא:

פסוק ז

זנתה אמם הובישה הורתם. שם אם יבא לפעמים גם על האומנת, ולכן אמר (ירמיה ט"ז ג') ועל אמותם היולדת אותם, ושם (כ"ב כ"ו) ואת אמך אשר ילדתך, ואמר (שיר ג') אל בית אמי ואל חדר הורתי, שמוסיף על בית אמו שגדלה אותו, החדר שבו ישבה הורתו בעת ההריון, ופה הוסיף שהובישה אותו גם מצד ההריון שיהיה עליו חשש ממזרות:

מאהבי. בפועל. מורה על הפלגת האהבה, ולרוב בא על האהבה החומריית:

פסוק ח

הנני שך את דרכך, ונתיבותיה לא תמצא. הדרך הוא הדרך הגדול הקבוע לרבים, ונתיבות הם אשר הם מהלך ליחידים לפרקים, ויוכלו לעות את הנתיבות עד שלא יוכרו כלל, לא כן את הדרך הגדול שהוא ניכר תמיד, רק שיסך אותו בסירים וקוצים, וכן אמר (איכה ג':ט') גדר דרכי בגזית, נתיבותי עוה:

פסוק ט

ורדפה. בנין הכבד מורה על התמדת הרדיפה:

פסוק י

והיא לא ידעה. הלא יפלא איך אחר שספר שתשוב אל אישה חזור לספר איך יענוש אותה ומוכרח כמ"ש בפירושי:

פסוק יא

דגני בעתו, ותירושי במועדו. יש הבדל בין עת ובין מועד. שהעת היא עת הטבעי, והמועד הוא ההסכמיי, (כמ"ש באילת השחר כלל רצ"ט) והדגן דרך לקוצרו תיכף כשיגמר שהוא העת הטבעי, לכן אמר בעתו, והתירוש לא יבצרו הענבים תמיד בעת גמרם כי יניחם לפעמים על האילן כדי שיתבשלו היטב בחום השמש, ולקיטת ענבים תלוי ביעידת הבעלים והסכמתם, לכן אמר במועדו, שבעת שיעד לקחת הענבים אז ישחיתם ה':

ולקחתי, והצלתי. הלקיחה תצוייר גם כשאינו עדיין ביד הבעלים, אבל ההצלה הוא כשיקחם מיד מי שהוא כבר בידו, כמו ויצל אלהים את מקנה אביכן, ר"ל שכבר היה בידו, וכן וינצלו את מצרים, ור"ל **צמרי ופשתי** שכבר הוא בידם:

פסוק יב

לעיני מאהביה. מוסב על כלל המאמר, ולקחתי דגני והצלתי צמרי **ואגלה נבלותה** כ"ז יהיה לעיני מאהביה ובכ"ז **איש לא יצילנה מידי**":

פסוק יג

חגה מועדה. החג הם הימים שמרבים להביא בם שלמי חגיגה, והמועד כולל כל מועדים הקבועים, ור"ה ויוה"כ לא נקראו בשם חג בשום מקום, כי לא הביאו בהם שלמי חגיגה, כמ"ש באילת השחר (כלל תקמ"ה) וביחזקאל (מ"ה י"ז, מ"ו י"א), ולעומת זה מועדים הם הקבועים, וחג יקרא גם הבלתי קבוע אם יעשה לו חג לזבוח זבחים, כמו חג לה' מחר, ובזה מוסיף במ"ש וכל מועדה:

פסוק יד

אתנה. כמו אתנן. ושרשו נתן ונפלה נו"ן פ"א הפעל ונכפלה מן למ"ד הפעל במלת אתנן, כמו סגריר, נאפוף, וה"א נוספת, כמו אשכר, ובאשר בנו שם זה בחסרון הנו"ן עשו ממנו פעל בחסרון זה. אפרים התנו אהבים, גם כי יתנו בגוים (לקמן ח' ט' יו"ד):

פסוק טו

ופקדתי. הוא עבר בוא"ו החבור כמו ותעד, ותלך שהם פעלים עוברים, ודוגמתו ש"א (ג' י"ג) והגדתי לו כי שופט אני את ביתו, לפי פירושו שם:

פסוק יז

עמק עכור. מליצה נלקחת משם המקום שעשו שם שפטים בעכן שעבר על החרם והיה לו לפתח תקוה, כמ"ש חז"ל יעכרך ה' ביום הזה ביום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעוה"ב, וכן ישוב הגלות לפתח תקוה העתיד:

וענתה, מלשון הרמת קול בשיר, כמו ותען להם מרים, וכן פירשו חז"ל בתנחומא:

פסוק יח

אישי בעלי. בעל מורה על הקנין, בעל השור, בעל הבור, בעל הבית, ואיש מורה על האישות (עמ"ש ש"ב י"א כ"ו), וגם ר"ל שלא תזכיר שם בעל שמשותף להבעלים, כמ"ש והסירותי את שמות הבעלים מפיה, ויל"פ ביום ההוא נאום ה' אז ידבר אלי ה' לאמר תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי כן ינאם ה' ולכן דבר זה בלשון נוכח:

(כא-כב) **צדק ומשפט**. בין אדם לחברו, **ואמונה** בין אדם למקום (ישעיה א' כ"א), משפט לפי הדין, צדק לפנים משורת הדין (ישעיה שם), **חסד רחמים** עי' מ"ש ישעיה ס"ג ו', באמונה, **וידעת** הידיעה הוא בדבר שהשיג בחושיו או שהתברר לו ע"י מושכל ראשונות עד שא"א שיסופק כלל. והאמונה הוא בדבר שלא השיג בבירור רק שקבל מפי מגידי אמת, ומאמין בדבר, וכ"מ שיש לו ידיעה ברורה א"צ עוד לאמונה:

פרק ג

פסוק א

אהבת רע. הריע של האשה והרעיה של האיש הוא בלא קדושין, זה דודי וזה רעי, יפה את רעיתי:

מנאפת, כבר בארתי (אילת השחר כלל תקכ"ח ובכ"מ) ששם זונה בא מצד היציאה מרשות בעלה, ועקרו על האשת איש, ושם מנאפת בא על פעולת הניאוף ויבא גם על הפנויה:

אשישי. שם מדה של יין, כמו סמכוני באשישות, וחסר הנסמך, אשישי יין ענבים:

פסוק ב

ואכרה. כבר בארתי (התו"ה אמור סי' פ"ז) שיש הבדל בין קנה ובין כרה, שהקנין יהיה גם בלא מוכר כמו הלוקח אשה בקדושי שטר וביאה וקונה אותה, ופעל כרה לא יהיה בלא מוכר, לכן אמר שכרה אותה ביד הרע שמכרה בכסף:

פסוק ג

תשבי לי. הישיבה באשה מורה שתתעכב מלהנשא, כמו שבי אלמנה בית אביך, לא אשב אלמנה:

פסוק ה

ופחדו אל ה'. הוא הפחד הנקשר עם התקוה, שמפחד פן לא ישיג תקותו, וכן במיכה (ז' י"ז):

פרק ד

פסוק ב

כחש. בא על כחוש האלה, גם על הכחש בה' כמו סבבוני בכחש אפרים:

פרצו. בא על פירוץ הגדר הנמוסי והטבעי:

פסוק ג

תאבל. הולך ממדרגה למדרגה, הגם שתאבל הארץ, ויותר מזה שאומלל כל יושב בה (עמ"ש ישעיה כ"ד) וגם חיה ועוף, וגם דגים, כל זה יעשה אך איש אל ירב ריב ה':

פסוק ד

ריב. יוכיח. הריב הוא חזקה והתוכחה היא בראיות השכל, ומוסיף שגם אל יוכיח בנחת, ומלת איש מגביל נגד ה', ריב לה', הוא יריב, אך איש אל ירב, כי לה' הריב לא לאיש:

ועמך. כינוי עמך חוזר על שם בני ישראל שבראש הענין, וזה דבור ה' אל בני ישראל. וה"ש וכשלת היום, הוא ספור ריב העם עם הכהן, כי לפי דעת המפרשים שמ"ש וכשלת היום, הוא ספור ריב העם עם הכהן, כי לפי דעת המפרשים שמ"ש וכשלת מוסב על העם, יפלא איך אחר שחשב גנוב רצוח ונאוף יתפוש לשון מכשול שמורה על הטעות והשגגה:

פסוק ה

ודמיתי אמך. דמיתי מענין דמיון, כמו דמיתי לקאת מדבר, ושם אם בא על הכנסיה, כמו ראש אומות בית אב, ותופס הציור שהתחיל בו ריבו באמכם, שצוה שהבנים הכהן והנביא יריבו עם האם, והאם משיבה וכשלת וכו' ודמיתי אליך אני אמך:

פסוק ו

נדמו. מענין דמוין, ר"ל נדמו אליך:

פסוק ח

ואל עונם ישאו נפשו. פרש"י הכהן ישא נפשו אל עון ישראל, והיל"ל ישאו נפשם וראב"ע פירש ונפש עמי ישאו על עונם, וא"כ מלת אל מיותר, ועקר שר"ל שישאו את נפש העם אל עון הכהנים, ר"ל שילמדום מעשיהם:

פסוק ט

ופקדתי עליו דרכיו, ומעלליו אשיב לו. התבאר אצלינו (ירמיה י"א י"ח, יחזקאל ז' ג'), שהדרכים הם המדות ודרכי הנפש שהם שורש להמעללים והפעולות היוצאות עלידם, וה' ישלם שכר המעללים עפ"י הדרכים, שישקול תחלה את המדות שמהם צמחו הפעולות, למשל העובד ע"ז אם עשה להכעיס או מאהבה ומיראה, הבלתי משכיל אל דל אם עשה מפני טבע הכילות או מפני אכזריות וזדון וכדומה, והשבה לא יצדק רק על המעללים והפעולות, אבל הפקידה יצדק על הדרכים שפוקד לשקל את מעשיו על פיהם, ואז ישיב העונש כפי מעלליו, וכן לקמן סי' י"ב לפקוד על יעקב כדרכיו, כמעלליו ישיב לו:

פסוק י

הזנו. ההפעיל מורה שהוא פעל יוצא לשלישי, שהסיתו את אחרים שיזנו:
ולא יפרצו. לא ירבו, כמו ובית אבותיהם פרצו לרוב:
לשמר, י"מ כמו מלשמור, ורב סעדיה חברו עם שלמטה לשמור זנות :

פסוק יב

ומקלו. המקל שמכה אותו, וי"פ מקלו של עצו, כאילו מן העץ עצמו שעובד אותו יוקח מקל לרדותו בו, כי העון הוא המכה, כמ"ש החמס קם למטה רשע (יחזקאל ז׳:י"א). וכבר בארתי (ירמיהו א' י"א) ששם מקל מיוחד להכאה, והעשוי למשען יקרא בשם מטה, ולפירוש המפרש הי"ל ומטהו יגיד לו ?:

פסוק יג

ההרים, **הגבעות**. ההרים גדולים מגבעות, והגבעות הם תחת ההרים, (ישעיהו ב׳:ב׳ ובכ"מ):

יזבחו, **יקטרו**. יזבחו היא עבודה קבועה וחשובה יותר מן הקטור, כמ"ש זובחים בגנות ומקטרים על הלבנים (ישעיהו ס"ה:ג׳) לבעלים יזבחו ולפסילים יקטרון (לקמן י"א) במש"ש:

תזנינה, **תנאפנה**. כבר התבאר (למעלה ג' א') שפעל זנה מורה על הבגידה והיציאה מרשות בעלה, ופעל נאף מורה על תאות הניאוף, ויבא גם על הפנויה וגם על איש, או באשת איש כשלא ידבר מצד היציאה מרשות בעלה רק מצד תאות הנאוף לבד:

פסוק יד

הזונות, **הקדשות**. שם זונה נופל על אשת איש שהיא אינה מזומנת למשכב הפקר, ולכן אמר יפרדו, היינו שיתפרדו מן החבורה וילכו עמהן למקום סתר, ושם קדשה נופל על המזומנת למשכב כל אדם, כמו איה הקדשה היא בעינים על הדרך, ועובדי ע"ז היו להם קדשות מיוחדות לזנות לשם פסל הזימה ואתננה קדש לע"ז, ולגנאי הונח עליהן שם קדשה, הפך מה שהיה בזה קדושה לפי דעתם, ועז"א יזבחו שהזבוח היה ברוב עם לא במקום נפרד ומובדל:

ילבט. פירושו מענין יגיעה ללא תועלת:

פסוק טז

עתה ירעם. פירש"י מרעית מצומצמת, והלשון משמע בהפך כמו ירעה מקנך ביום ההוא כר נרחב (ישעיהו ל׳:כ"ג), ולכן פרשתי שר"ל עתה אשר ירעם ככבש סרה כפרה:

פסוק יח

סר. מענין סורי הגפן, סר וזעף, שכרותם יוצא מדרך הרגיל:

והזנה, פעל יוצא (כנ"ל פסוק י׳):

ושם מגניה. הוא נושא המאמר, שכן דרך החוזה הזה במליצותיו ולהעמיד נושא המאמר לבסוף (כמ"ש לקמן ח' ו', י"ב ט"ו), ובא הכנוי בלשון נקבה על הכנסיה, שדמה אותה לפרה (פט"ז) וכן צרר רוח אותה בכנפיה, ר"ל את כלל הכנסיה:

פרק ה

פסוק א

שמעו, **הקשיבו**, **האזינו**. כבר בארתי (ישעיה א' י') שהסדר הוא, תחלה מקשיב קשב מרחוק, ואחר כך מאזין היינו שמטה אזנו לשמוע מה היה הקול אשר הקשיב, ואח"כ שומע, ועם השמיעה משותף ג"כ הבנת הלב, וכשידבר אל שלש נושאים מתחלפים, ידבר אל הנושא העקרי במאמר בלשון שמיעה, ואל הבלתי עקרי כ"כ ידבר בלשון האזנה, ואל הטפל ידבר בלשון הקשבה, והכהנים היו העקרים המסיתים את בית המלך בל יניחו את העם ללכת לירושלים להם ייחד הנבואה בפרטות בלשון שמיעה, והעם הם יקשיבו מרחוק, ובית המלך שהיה מצד א' בלתי עקרים כ"כ כי היו מוסתים מן הכהנים, ומצד אחד היו עקרים כי הם היו הפוקדים והמכריחים את העם, דבר אליהם בלשון האזנה, ובאר שצריך שיטו אזן באשר לכם המשפט משפט העונש, או ר"ל משפט ההנהגה שאתם המנהיגים והמכריחים את העם, וכ"ז נכלל בשיתוף שם משפט:

פח, **רשת**. הרשת פורשים סביב הפח, שכשילך הנצוד בדרך סבובי ולא יגע בפח תלכדנו הרשת, כמ"ש טמנו גאים פח לי וחבלים פרשו רשת ליד מעגל (תהלות ק"מ), ומצייר שעקר הדרך היה במצפה (כמו שנראה מירמיה מ"א ט') ושם היה הפח, ויש שנטה ליד מעגל ודרך סבובי אל הר תבור ושם היה הרשת, ויש שהעמיק ללכת בעמק ושם היה השחטה:

פסוק ב

ושחטה. שם המושפט של השחיטה:

ושטים. הנוטים מן הדרך אל העמק. כמו שטה מעליו ועבור:

ואני מוסר. אני איש מוסר, כמו ואני תפלה, איש תפלה:

פסוק ג

ידעתי. **לא נכחד ממני**. לא נכחד מוסיף אף דברים שראוי שיוכחדו גם מן היודע, כמו מעשה ההמון שהם בלתי עקרים. ועז"א לא לבד שידעתי את אפרים שהם שבט המולך והם המחטיאים, כי גם ישראל שהם ההמון קטני המעלה והם אינם המסיתים רק המוסתים, בכ"ז לא נכחד ממני כי ברע הם:

כי עתה. שיעור הכתוב כי עתה לא יתנו מעלליהם, (והזנית אפרים הוא כענין מאמר מוסגר אחר שהזנית), והזנית פעל יוצא, כמו הזנו (למעלה ד' י'), הזנה הזנו (שם י"ח):

פסוק ד

לא יתנו. כבר יסדתי בס' התו"ה קדושים (סי' צ') שפעל נתן הבא בשלילה ואחריו המקור תרגומו לא תשבק, ור"ל לא יעזבו מעשיהם הרעים:

פסוק ה
וענה. מענין הכנעה, כמו עד מתי מאנת לענות מפני, וי"מ מענין עדות, כמו כחשי בפני יענה, ר"ל גאותו תעיד בו להענישו:
יכשלו, כשל. כשל בקל מציין שסבת החולשה בו בעצמו, ובנפעל מציין נכשל מזולתו, אפרים יכשלו בעונם, ויהודה יהיה חלוש בעצמו אחרי גלות אפרים:

פסוק ו
חלץ מהם. מענין הסרה או הוצאה והוא עומד, וחלצה נעלו פעל יוצא:

פסוק ח
תקעו, הריעו, שופר, חצוצרה, החצוצרה היה מיוחד יותר מן השופר שהיו מחצצרים בו במקדש, והתרועה מעוררת יותר מן התקיעה שהוא קול פשוט, ובזה מוסיף והולך במליצתו, חצוצרה על שופר, הריעו על תקעו:

פסוק ט
ביום תוכחה. כמו יום צרה ותוכחה (ישעיהו ל"ז:ג') ויל"פ ג"כ ששיעור הכתוב תקעו שופר בגבעה וכו' ביום תוכחה, ר"ל ביום צום שאז העם מתאספים וזקן דורש תוכחות ודברי כבושים אז ביום ההוא תקעו שופר והודיעו ברבים לאמר אחריך בנימין כי אפרים לשמה תהיה, בשבטי ישראל, המאמרים מקבילים, **בשבטי ישראל הודעתי נאמנה**. היו שרי יהודה עליהם אשפוך [כמסיגי גבול] כמים עברתי:

פסוק י
עברתי. ההבדל בין עברה לבין אף וחמה ודומיהם, שהעברה היא שבסבת האף והחמה והקצף שי"ל על החוטא יעבור גבול הכעס ואינו מבחין בין טוב לרע ויקצוף על הכלל באין הבדל כמ"ש ישעיה (סי' י"ג ט'), (לפי' המפ' הכתובים מבולבלים, התחיל מבנימין, וחזר לאפרים, וחזר לשרי יהודה. וחזר לאפרים. ומהו מסיגי גבול, וכל המליצה אין טעם לה):

פסוק יא
כי הואיל. פעל יאל בא על הרצון ועל ההתחלה, וגדרו על הרצון שהוא הפך שלילת הרצון, (הפך מלת אל שמורה השלילה, כדרך השרשים המשמשים דבר והפוכו) ובא על רצון אחרי שלא רצה תחלה, או שהיה ראוי שלא ירצה, ויואל משה לשבת את האיש, הואל קח ככרים, לא רצה בתחלה. הנה נא הואלתי לדבר אל ה', ר"ל והיה ראוי שלא אדבר, הואיל משה באר את התורה, תחלה לא רצה כי חשב שיחיה. ובזה משתתף עם

התחלה שמתחיל לרצות מה שלא רצה, ופה ר"ל שנתרצה אל דבר בלתי ראוי, והוא התחיל לרצות:

פסוק יב

כעש כרקב. (עי' ישעיה נו"ן, ט', איוב י"ג כ"ח):

פסוק יג

חליו. מזורו, שם מזור בא על זריית אבק סממנים שיזרו על המכה שעל הגוף כמו לא זורו (ישעיה א'), אין דן דינך למזור (ירמיהו ל"א), ועי"כ יקרא גם המכה החיצונה בשם מזור ע"ש זריית האבק המרפא אותה, גם י"ל שנקרא מזור על שסוחטים אותה להוציא ממנה הליחה. מענין ויזר את הגזה (שופטים ו':ל"ח), והחולי היא פנימית וצריך רפואה ע"י שתיית משקים או הרקות, ועז"א נגד החולי והוא לא יוכל לרפוא לכם, ונגד המזור ולא יגהה מכם מזור, ומלת יגהה מענין הוצאה, כמו הגו סגים מכסף (משלי כ"ה:ד'), שלא יוציא המכה, או שלא יוציא הליחה המתעפשת, **וילך אפרים אל אשור, וישלח אל מלך ירב**. אפרים הלך בעצמו, ולא אל המלך לבדו רק אל אשור כלו, כי כולם נעשו עבדים למדינת אשור, אבל יהודה שלח רק שלוחים, ולא אל אשור רק אל המלך, ולא להשתעבד אליו רק שירב ריבו מיד שונאיו, לכן קראו מלך ירב:

פסוק יד

כשחל וככפיר. ההבדל שכתבתי בפנים תמצאהו (יחזקאל ל"ב ב', עמוס ג' ד', תהלות י' ט', י"ז י"ב):

אטרף, אשא. עי' בפי'. י"ל עוד הטורף ממית והוא משל ההריגה, והנשיאה היא משל הגלות:

פסוק טו

ובקשו פני, ישחרנני. בקשת פנים, היא בתפלה או בדורון, ויבקש דוד את פני ה' (ש"ב כ"א א'), ויתפללו ויבקשו פני (דה"ב ז' י"ד). והמשחר יחפש דבר שנעלם ממנו. וגם יאמר או שיכירו אשמתם ויבקשו פני בעודי עמהם, או אם לא בצר להם ישחרוננני, כי אז לא אהיה עוד בתוכם ויצטרכו לדרוש ולשחר:

פרק ו

פסוק א

טרף, יך. הטריפה הוא הארס שמטיל הדורס בבע"ח הנדרס ששורף אותו בפנים וצריך רפואה, והחבישה היא על המכה והשבר שמבחוץ (כמ"ש ישעיה א' ו' ובכ"מ):

פסוק ג
ונדעה נרדפה לדעת. ידיעת ה' עד תכליתו הוא בלתי אפשר, ותכלית הידיעה שלא נדע ושיבקש דרך ההשגה וכל שידע יותר ירדוף יותר לדעת:

פסוק ד
וחסדכם. החסד כשבא בהרחבה כולל כל מה שיעשה אדם יותר על החיוב ויפלו גם במצות שבין אדם למקום, כמ"ש בס' משלי:

פסוק ה
חצבתי. לא נמצא לשון חציבה על הריגה בשום מקום, כי גדרו שחוצב וחוקק בדבר קשה, ומצאנוהו על חריתת מכתב באבנים וצור החלמיש, בעט ברזל ועופרת לעד בצור יחצבון (איוב י"ט:כ"ד):

פסוק ז
והמה מוסב על הנביאים שהזכיר בפ' הא'.
כאדם, כבני אדם. ומלת **שם** מוסב על גלעד:

פסוק ח
עקובה. היא המסובב בערמה ומארב סביב:

פסוק ט
וכחכי. מענין תקוה, ובא היו"ד תחת ה' כחכה. בצורת הריבוי:
דרך ירצחו שכמה. כמו דרך שכמה ירצחו, ובא לשון דרך לומר שהיא דרך לרציחה מכבר, וכבר בארתי (ישעיה א') שמרצח בפועל מורה על גדוד מרצחים ופקיד עליהם המצוה לרצוח:

פסוק י
שערוריה. מלשון כתאנים השוערים וכפול למ"ד הפעול כמו סגריר עבטיט מורה על חוזק השערורית, ויו"ד ה"א כמו מאפליה:

פסוק יא
בשובי שבות. כבר בארתי (ירמיה כ"ט י"ד, ל' ג') ששב בקל (והוא פעל יוצא) מורה על השבת המדרגה, וששם שבות שאחריו משתתף עם שוב מנע"ו ופירושו ענין השבה בכ"מ עיי"ש:

פרק ז

פסוק א

עון, ורעות. העון מציין עוות השכל והכפירה כמ"ש ישעיה א' ד', ורעות יציין המעשים הרעים:

שקר. יש הבדל בין שקר וכזב, שהכזב ידומה בשעתו שהוא אמת, והשקר הוא השקר הנגלה תיכף בגלוי ולא יתעטף במסוה האמת:

בחוץ. הוא הפך הגנב שבא במסתר:

פסוק ג

ברעתם. בכחשיהם, הכחש יבא גם על הכחשת האמונה. כמו וכחשתי לאל ממעל, פשוע וכחש בה', והרעות הם הפעולות הרעות, ויאמר רבותא שגם המלך אשר במשפט יעמיד ארץ שמחוהו ברעתם בין אדם לחברו, וגם השרים היו מכחישים בה' והחזיקו בע"ז, לא המלך לבדו שהוצרך לזה כדי שלא יעלו העם ירושלים:

פסוק ד

בוערה. הה"א נוספת כי תנור זכר, ולכן הנגינה מלעיל:

חמצתו. מקור בפלס לחומלה עליך או שם בשקל טומאה, רד"ק:

פסוק ה

יום מלכנו. סתם יום הנסמך אל דבר הוא יום הפקידה, את יום ירושלים, כי בא יומך, ולא נמצא לשון זה על יום הולדת או המלכת המלך:

החלו. לרש"י נעשו חולים, והיל"ל נחלו או החלו בנפעל או הפעל, והחלו הוא מההפעיל, העם החלו אותם והחלישו כחם ע"י חמת היין:

חמת. לשון חמום או ארס, כמו חמת למו, בחומם אשית את משתיהם:

משך ידו. כינוי ידו מוסב על היין, ומשך מענין התפשטות, כמו וימשוך האורב (שופטים כ' ל"ז) יצייר היין כעצם מופשט שהתפשט בידו וכחו ומחנהו עם הלצים:

פסוק ו

קרבו, יל"פ ג"כ שהוא פעל נגזר משם קרב המורה על מלחמה, כמו וקרב לבו (תהלות נ"ח), ולדעת י"מ נמצא ממנו הפעל, בקרוב עלי מרעים (שם כ"ז):

כאש להבה. הלהבה מלהטת מרחוק ולא תוכשר אל אפיית הלחם:

פסוק יב

כשמע. הכ"ף הוא כ"ף הזמן, ובא המקור בדמות שם, ור"ל כשמוע, אז איסירם ואפדם, ומ"ש אוי להם הוא ספור דברי המוסר:

פסוק יג
אוי להם כי נדדו ממני, שוד להם כי פשעו בי. הפשיעה הוא יותר מן הנדידה. הנודד מתרחק לבד, והפושע מורד על פניו, וכן השוד הוא יותר מן אוי, שמ"ש אוי להם הוא מגיעת הטובה וזה בעבור שהתרחקו מה' יתרחק מאתם, אבל ע"י שפשעו בו מכה אותם בפעל ואז שוד להם:

פסוק יד
יתגוררו. כמו האשה אשר אני מתגורר עמה, גרות בארץ אחרת:
יסורו בי. משתתף עם סורר ומורה, וע"כ בא אחריו שימוש הב' שבא אחרי פעל, מרד מרה פשע, ומזה ולא סרו מצות המלך (דה"ב ח' ט"ו), כמו ולא מרו, וכן וסורי בארץ יכתבו (ירמיה י"ז י"ג), ומזה דבר עושק וסרה. או פי' יסורו בי, ידברו בי סרה, שדבור של גנאי בא אחריו ב' (כמ"ש למעלה א' ב'):

פסוק טו
יסרתי חזקתי זרועותם. המליצה תצייר איבוד כח העם בלשון שבירת הזרוע, את זרוע פרעה שברתי, שבור זרוע רשע, ואני יסרתי וחזקתי זרועותם בל תשבר לגמרי:

פסוק טז
על. למעלה:
היו כקשת. המליצה תצייר לשון הרע בחצים וקשת, כמ"ש חץ שחוט לשונם, וידרכו את לשונם קשתם שקר (ירמיהו ט':ב'), ושם שריהם נושא המאמר כולו, שריהם היו כקשת:

פרק ח

פסוק א
ועל. מלת הסבה, כמו יען, כי הפשיעה נקשר תמיד עם ב':

פסוק ב
ישראל. הוא נושא המאמר, שכן דרך החוזה הזה (כנ"ל ד' י"ח):

פסוק ד
השירו. חד מן מלין דכתיבין שי"ן וקרי סמ"ך ונמסר במסורה:
יכרת. מוסב על המלך שהמליכו, או מוסב למטה למען יכרת מי שזנח עגלך:

פסוק ו
עגל שומרון. הוא נושא כל המאמר, וכן דרך החוזה הזה במליצותיו להעמיד את הנושא בסוף (כנ"ל ד' י"ח), ופי' כי עגל שומרון הוא מישראל, והוא ישראל חרש (אשר) עשהו, וכינוי יהיה מוסב על ישראל, ישראל יהיו שבבים, ר"ל בנים שבבים ופראים במעשיהם:

פסוק ז
סופתה. גדול מרוח כמ"ש בכ"מ. ומלת לו על הקציר שיקצרו:
בל יעשה. נעלם מלת אשר, צמח אשר בל יעשה קמח, **יבלעוהו**, מפני הספק שיש בלבם אולי יעשה:

פסוק ט
התנו. מלשון אתנן (כנ"ל ב' י"ד). וכן גם כי יתנו בגוים, ושם אהבים ברבים בא על אהבת המשכב, אילת אהבים, נתעלסה באהבים:

פסוק י
ויחלו. מענין חיל וחלחלה, אם היו חלים ופוחדים ממשא של הנביא, כמו משא דבר ה', ושם מלך שרים הוא נושא המאמר, אם מלך ושרים יחלו ממשא דבר ה' (שכן דרך מליצת החוזה הזה להעמיד נושא המאמר לבסוף כנ"ל פסוק ו'). וא"ו ויחלו הוא וא"ו התנאי:

פסוק יג
הבהבי. מענין להב, ונפל הלמ"ד כמו קח לקח, וכן לעלוקה שתי בנות הב הב, וכפל עי"ן ולמ"ד הפעל כמו אדמדם ירקרק ודומיהן, ר"ל העולות הנתונים ללהב אש:
יזכר עונם יפקד חטאתם התבאר בירמיה (י"ד ט'):

פסוק יד
בעריו. בכל עיר ועיר, לכן אמר **ארמנותיה** של כל עיר:

פרק ט

פסוק א
אל תשמח אל גיל. גיל הוא בדבר טובה המתחדש, כמו הצלחה, מציאה. בשורה טובה, והשמחה התמידית ע"ז בא בפעל שמח, וכן (איוב ג':כ"ב) השמחים אלי גיל:

פסוק ב
יכחש בה. כינוי בה על היקב, או על הארץ שבפסוק שאח"ז, וע"פ המסורה ב' כתובים בה וסבירים בם, בא הכינוי על העם:

פסוק ד

כלחם אונים. כמו לא אכלתי באוני ממנו, לחם אוננים:
לחמם לנפשם, לנפש מת, כמו כל טמא לנפש, לנפש לא יטמא:

פסוק ה

יום מועד יום חג ה'. כבר בארתי (ב' י"ג) כי החג פורט הימים שמרבים להביא בם שלמי חגיגה, ומועד הם כל ימים הקבועים, וכולל מועדי השמחה שהיו עושים על חקות קציר, כמו במועד הקציר והאסיף:

פסוק ו

משד. מענין שדים, כמו ושוד מלכים תינקי:
קימוש וחוח. מיני קוצים:

פסוק ז

ימי הפקודה, **ימי השלום**. השלום הוא אחר הפקידה, תחלה פוקד עונם ואח"כ משלם הגמול, ואמר העל אלה לא אפקוד, אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי (ירמיהו ה':כ"ט-ל'), שהוא השלום:
אויל הנביא, **משוגע איש הרוח**, יש הבדל בין לשונות נביא, רואה, חוזה, צופה, **איש הרוח**. שמצד שיתלבש ברוח ה' להשיג השגות נבואיות נקרא איש הרוח, והם היו אומרים שאינו רוח אלהים רק רוח כח המדמה שגבר עליו, כמ"ש אשר הולכים אחר רוחם, וקראו משוגע מצד תגבורת כח הדמיון. בשם נביא נקרא ע"י ניב שפתיו שינובב אל העם דברי מוסר ודעת, אמרו עליו שהוא אויל, שגדר אויל הוא המסתפק, והוא הפך הדעת שהיא הידיעה הברורה כמ"ש בפי' משלי, ר"ל שאין לו ידיעה ברורה במה שמנבא והוא עצמו מסופק בדבריו. ויש הבדל בין רואה, חוזה, צופה, הרואה מביט בעיניו הגשמיים על עניני העם להישירם בדברים שבין אדם לחברו, והחוזה יביט בעין לבו ועיניו הרוחנים בעניני האלהות, כמ"ש בפי' (ישעיה סי' ל'), והצופה יביט את העתיד לבא מהפורעניות, כמ"ש צופה נתתיך לבית ישראל, ולכן במשטמה שי"ל על הצופה משתתפים גם משטמה על אלהים שמינהו לצופה, ועל הנביא גדלה שנאתם יותר אחר שינבא ויוכיח בדבריו ועליו יכינו פח ומוקש:

פסוק יג

שתולה. פעל שתל בא על הנשתל ממקום למקום כמ"ש בהתו"ה קדושים (סי' נ"ט):

פסוק יד

צומקים. יבשים, ומזה צמוקים פירות יבשות:

פסוק טו
אהבתם. מקור, ר"ל לאהבה אותם:

פרק י

פסוק א
בוקק. פעל יוצא, כמו הנה ה' בוקק הארץ (ישעיהו כ"ד:א') ענין ריקות, שמשיר פריו:
ישוה לו. יש הבדל אצלי בין שימה ובין שוה, ששוה כולל גם מושג השיווי והערך, שוית עזר על גבור, ר"ל עזר הנערך כפי גבורתו, ור"ל פרי הנערך והראוי לו:
הטיבו מצבות. המצבות היו להדר ולפאר בית אליליהם, או את המדינה (פיראמידען, אבאליסקען) והיו מכוננים בעוז כפי עושר המדינה וכחה, לז"א כטוב לארצו:

פסוק ב
חלק. פעל יוצא:
יאשמו. בא על חיוב העונש, וגם על קבלת העונש, כמו תאשם שומרון (לקמן י"ד):
יערף. יקצץ, מענין וערפו שם את העגלה, ועל שהיה המזבח עשוי אל העגל ימליצהו עריפת עגלת בקר:

פסוק ד
כראש. עשב מר, כמו לענה ורוש:
משפט. בא לפעמים על גמר המשפט והעונש:
ושדי. כמו שדה:

פסוק ה
יגורו, יתקבצו, כמו יגורו עלי עזים:
שכן שמרון, הוכן בשומרון:
וכמריו. כהני ע"ז העומדים נגד השמש ופניהם שחורות מהשמש שזו עבודתם:

פסוק ו
למלך ירב. כן קורא מלך אשור על שרב עם העמים, ועובדי אלילים היה להם אליל הריב והמלחמה, והיו אומרים כי מלך הזה הוא הממונה מאתו על הריב והמלחמה:
בשנה אפרים. בושת של אפרים, ר"ל ע"ז שלו, כמו וינזרו לבושת, ובא בתוס' נו"ן, כמו שבענה בנים (איוב מ"ב):

פסוק ז
נדמה. מלשון דמיון:

שמרון מלכה. כמו מלך שומרון, או ר"ל שומרון ומלכה:
כקצף. מענין רתיחה, כמו שקצף הוא רתיחת הכעס:

פסוק ח

(ח-ט) **ואמרו**. הבמות והמזבחות יאמרו, וכן **שם עמדו**, וכן כינוי תשיגם בא על הבמות:
עלוה. עולה, כמו כשב כבש:

פסוק י

ואסרם. שרשו יסר ודגש הס' לחסרון יו"ד פ"א הפעל:
עונתם. כמו מעניתם (תהלות אות מ"מ קכ"ט) הקו שיחרוש החורש:

פסוק יא

אהבתי. היו"ד נוספת ולכן הטעם מלעיל:
ארכיב. בא על הצמד, ושני סוסים ביחד נקראו רכב, והושאל על צמד השורים במחרישה:
יחרוש, ישדד עי' הבדלם (ישעיה כ"ח כ"ד), השידוד הוא אחר החרישה ופתיחת הקרקע, והוא פעל ומשם שדה, שמכתת הרגבים וכותשם עד שתעשה שדה ראויה לזריעה:

פסוק יב

לצדקה. הם מצות שבין אדם למקום (ישעיה א' כ"ז):
לפי חסד. הוא יותר מן המגיע כפי הדין שזה נקרא אמת:
נירו. חופר בעומק להסיר הקוצים (ירמיה ד' ג'), ומלת לכם ר"ל בעומק נפשכם ובעצמכם:
ויורה. מענין יורה ומלקוש, ימטיר צדק:

פסוק יג

פרי כחש. הוא פרי הכפירה והמינות, שע"י כחשם בה' בטחו בדרכם ויאמרו לא תבוא עלינו רעה:

פסוק יד

כשד. מקור עם כ"ף הזמן, **ושלמן** הוא שלנמסר או א' משרי מלך אשור, ובית ארבאל שם מקום. וי"ל שהמליץ ג"כ בשלמן שם שלום, ובשם ארבאל ענין מארב כמ"ש בפי'.
רטשה. היא העברת צורת הפגר מרוב הפצעים:

פסוק טו

רעה רעתכם. יצייר רעתם כעצם מופשט שהרע להם, ומפרש שם רעתכם שהוא הרעה שעשו בשחר שבו נדמה מלך ישראל, הרעה הזאת הרעה להם שעי"ז הלכו בגולה:

פרק יא

פסוק ב

להם. מפרש לבעלים אשר יזבחון, וכבר בארתי (ד' י"ג) שהזבוח היה עקר העבודה והוא נעשה לבעלים עצמם, והקיטור היתה עבודה טפילה ונעשה לפסילים שלהם לכבודם:

פסוק ג

תרגלתי. כבר הזכירו חכמי הלשון האחרונים כי יש עוד בנין תפעל וסימנו תי"ו בראש, ובזה אמר תרגלתי, נעשיתי רגל לאפרים, דהיינו הדום רגליו. וכן פרשתי מ"ש (תהלות ע"ה) אנכי תכנתי עמודיה, ששרשו כן עיי"ש. ובירמיהו (כ"ה ל"ד) ותפוצותיכם, עיין בק"א להמכלול מהרד"ק דפוס חדש דף קצ"ט:

קחם. פעל עבר שהוא לקח אותם (את הבעלים שנזכר בפסוק הקודם):

פסוק ד

בחבלי, בעבותות. עבותות הם שלשה חבלים קלועים יחד:

כמרימי עול. כדברים המרימים את העול כן אני דומה להם על לחיהם, כאילו ה' נמצא על הלחי ומרים שם את העול:

ואט אליו אוכיל, כמו אוכל בסגול. ויל"פ שאוכיל הוא בנין הפעיל מפעל יכול, ופי' ואוכיל אליו, אני נותן אליו יכולת, ומלת **אט**. כמו ויהלך אט (מ"א כ"א כ"ו) בלאט ובהכנעה, ר"ל אני נותן אליו יכולת אט, להכנע וללכת תחת העול במתינות, ושלא ישוב אל ארץ מצרים:

פסוק ו

בדיו. הושאל מן בדי האילן אל הבנים, או אנשי העיר שהם כענפים מן הכלל:

פסוק ז

למשובתי. מענין שיבה שאשוב אליהם:

יקראהו. יתפללו יחד, שלא ירומם על למעלה, כי שישוב אליהם לא יקוו רק עמי שהם הצדיקים שבהם, אבל שלא יתרומם ויתרחק יותר יקראו כולם יחד:

פסוק ח

איך אתנך אפרים אמגנך ישראל, אפרים הוא שבט המלכות שהם הסיתו את העם לחטוא, ור"ל גם אם אתנך אפרים שחטאו ביותר, איך אמגנך ישראל שלא חטאו כ"כ, והוסיף אמגנך שהיא המסירה ליד האויב שהוא כולל יותר מן הנתינה, ר"ל וכ"ש איך אמגנך ואמסור אותך מיד ליד:

אתנך. **אשימך**. כבר בארתי בספרי התו"ה צו (סימן י"ב) שפעל שם מובדל מפעל נתן, במה שפורט איכות השימה שמכוין לשומו היטב שם, כמ"ש ושמו בנחת ושמו שלא יפזר, ובזה מוסיף איך אשימך:

נהפך עלי לבי. הפיכת הלב בא על השתנות הרצון, מאהבה לשנאה ומשנאה לאהבה, הפך לבם לשנוא עמו:

נכמרו נחומי. הנוחם הוא החרטה והכמירה בא על חמום ההתפעלות ממראה עיניו, כמו כי נכמרו רחמיו אל אחיו, שיתעורר הנוחם והחרטה להתחרט ולחזור להתחרט:

פסוק ט

לא אשוב. פי' אל העיר, **כדי לשחת**. וההשחתה תפול לרוב על המהפכה הבא בידי שמים כמו השחתת המבול השחתת ערי הככר ודומיהם, כי האויב יבוז וישלול לעצמו ולא ישחית כל כלי חפץ:

פסוק יא

ויחרדו, כמו וכל העם חרדו אחריו (שמואל א' י"ג ז'):

פרק יב

פסוק א

כחש, **מרמה**. סתם שם כחש על הכפירה בה'. ומרמה. בין אדם לחברו:

רד. כמו רודה בה"א מענין ממשלה, וי"ל ששרשו רדד מענין חיבור כמו וירד על הכרובים (מ"א ו' ל"ב):

פסוק ג

וריב לה' עם יהודה. אאל"פ כפי' המפרש שה' רב עם יהודה, שהלא יהודה רד עם אל, רק פי' אפרים יש לו ריב עם יהודה לה', היינו בשביל ה', שזה גדר ריב הנקשר בלמ"ד (כנ"ל ב' ד'):

ולפקד כדרכיו, **כמעלליו ישיב**. התבאר למעלה (ד' ט'):

פסוק ה

ידבר עמנו. לדעת המפרש בא עמנו תחת עמו שלא כמשפט:

פסוק ו

אלהי הצבאות, כבר באר הראב"ע שעקר שם צבאות הונח על צבא מעלה:

ה' זכרו. התבאר אצלי שיש הבדל בין שם, וזכר השם הוא השם העצמי, והזכר הוא השם שברא ע"י מעשיו כמ"ש זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור, ור"ל שגם הנהגתו הפרטית הוא ע"י שם הויה שמורה על עצמו בבלתי אמצעי:

פסוק ז

באלהיך. בעזרת אלהיך תשוב למדרגתך, או מענין השקטה, כמו בשובה ונחת תושעון:

פסוק ט

עון אשר חטא. העון הוא העוות המחשביי והמוסר, והחטא היא הפעולה הבלתי ראויה, ר"ל גם שיהיה עון כפי התורה אינו חטא ופעולה רעה מצד עצמו באשר שבא דרך יגיעה:

פסוק יא

חזון, אדמה. החזון הוא מה שיראה הנביא במחזה הנבואיי והתבאר (ישעיה ל'), והדמיון, הוא מה שיראה הנביא תמונות שיהיו לדמיון אל נבואתו, כמו מקל שקד, סיר נפוח, כלוב קיץ. והדבור הוא דבר ה' אליו בעת החזון:

פסוק יב

שוא, הוא דבר שאינו מועיל ובלתי מתקיים, הנביאים היו שוא ולריק:

פסוק יג

ויברח יעקב. פרט בזה שם יעקב, שברח ע"י העקב שעקב את אחיו:

באשה, ובאשה. כבר יסדתי באילת השחר (כלל קל"ח) שהשם הנכפל אינו השם הראשון:

פסוק טו

תמרורים. כעס רע ומר:

יטוש. מענין ויטוש על מחנה שיניח דמיו עליו, ושם אדוניו הוא נושא המאמר כולו:

פרק יג

פסוק א

רתת. חרדה ופחד בלשון ארמי:

ונשא. כמו נשיא, או כמו התנשא, ויל"פ כמו (תהלות פ"ח) נשאתי אמיך, שדבר הרתת אשר נשא הוא בלבו שחרד מישראל פן ימרדו בו, שע"כ אשם בבעל:

פסוק ב

כתבונם. כמו כתבונתם:

פסוק ג

יסער. מבנין מפעל כמו יסוער:

מארבה. המלון הפתוח למעלה:

פסוק ה
תלאובות. ארץ תאבה וצמאה, ושרשו אבה, ומזה אביון התאב לכל דבר, ונבנה עם הלמ"ד לאב, כמו לקח קח, לאום אום, לאט אט, בחנפי לעגי מעוג, וכן לבנה מן בנה, לבוש מן בושה (שבת דף ע"ז), מלעיבים במלאכי אלהים מן תועבה, ובתשלומו הוסיפו התי"ו למשקל השם:

פסוק ו
כמרעיתם. כאשר באו לארץ מרעיתם מלת בארץ שבפסוק הקודם נמשך לפה ונוסף כ"ף הזמן:

פסוק ז
אשור. שרשו שור שהיא הבטה מרחוק, והא' מדבר בעדו:

פסוק ח
ואכלם שם. מצייר בהדרגה, תחלה אורב על דרך ושר מרחוק, ואח"כ אפגשם, ואח"כ אוכלם שם בעריהם לא על דרך.
והלביא, יש לו גורים והוא מחנק ללבאותיו ואוכל הכל עם לבאותיו:

פסוק ט
שחתך. י"ל נגד מ"ש אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך, אמר עתה מה שאתה נושע בי שאני מגן עזרך אינו אשריך רק שחתך, ולכן קצר המליצה כי סמך על הלשון שנמצא בתורה:

פסוק יא
באפי, **בעברתי**. האף הוא הקצף נגד החוטא, והעברה הוא הקצף הכללי שע"י קצפו יעבר הגבול לכעוס על הכלל גם הבלתי חוטא:

פסוק יב
צרור עון, **צפונה חטאתו**. הצרור הוא בדבר אחר כמו צרורות בשמלותם. והצפון הוא השמירה ע"י שהוצג הדבר מן הצד במקום, שאין רואים, והעון מציין עוות המחשבה, והוא הצרור תוך המעשה כצורר דבר בדבר, ומוסיף שגם חטאתו שהוא המעשה צפונה ושמורה:

פסוק יג
חבלי יולדה. בא הציור שהחבלים ביולדה מעוררים תקות ההמלטה והישועה, כמו (ישעיה כ"ו י"ז, מיכה ה' ג' ד' ט'):

במשבר. סמוך, משבר של בנים, שהבנים נולדים על ידו:

פסוק יד

שאול, **מות**, **אפדם**, **אגאלם**. השאול מציין הבור העמוק שא"א לצאת משם, ולפעמים יצייר השאול אחר המות והוא הקבר, ולפעמים יצוייר בו עודו בחיים, כמו מימי שלג שאול חטאו (איוב כ"ד, י"ט) נבלעם כשאול חיים (משלי א׳:י"ב) לפירושי. ובזה מדבר פה שהקדים שאול למות, ומצייר את הגלות, ויש הבדל בין גאולה ופדיה, שהגאולה מציין גם הקורבה ושהוא גואלו הקרוב אליו, כמ"ש (ישעיה ל"ה ובכ"מ) והוא מוסיף על הפדיה שמיד המות יגאלם מצד קורבתו אליהם ויקר בעיני ה' המותה לקרוביו:

דבריך. מענין דבר, ומות הוא שם הקריאה, אתה מות, כמו מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד צהרים, וקטב שם רוח ואויר הממית, כמו קטב מרירי, והוא נמצא בשאול ומעמקי אדמה ששם ימצא אויר פחמי ארסי:

נחם. שם המופשט של ההתנחמות והחרטה, והמליץ ימתיק במליצתו גם שיתוף תנחומין שהוא נמצא בין אחים, האח ינחם את אחיו, ובשם אחים ימתיק שיתוף מלת אחו, כמו ישגא אחו בלא מים (איוב ה') על שגדלים כאחים כולם בשורש אחד, ולכן תפס במליצתו מלת יפריא, והאחים גדלים על מים, והרוח החם הבא ממדבר ציה מיבש הלחות והאחו, ועפ"י השקפה זו תפס המליצה שהרוח יבוש מקורו, וכ"ז מגדיל ציורי המליץ בהשתלשלות הרעיונות ושתופיהם בהתנשאות כח המליצה:

(טו) **ויבוש מקורו ויחרב מעינו**. המקור הוא במעמקי האדמה, וממנו יבעו המים אל המעין, כמ"ש משלי (כ"ה כ"ו), ויש הבדל בין יבש ובין חרב, שהיבש הוא לגמרי, וחרב יהיה גם בהיותו לח קצת (כמ"ש בכ"מ), ומצייר שהמקור הוא יבש לגמרי כי אם יהיה בו עוד לחלוחית יטיף אל המעין, ועי"כ חרב המעין ומתחיל להתיבש כי לא יזל אליו מים מן המקור:

פרק יד

פסוק ב

שובה, **עד**. מורה ששב לדבר שהתרחק ממנו וצריך להגיע עד המקום, ומוסיף אח"כ שובו אל, וכן יואל (ב' י"ב י"ג):

כשלת. בא הקל בהוראת הנפעל שנכשל ע"י העון שהכשילהו, ועי' לעיל (ה' ה'):

פסוק ג

כל תשא עון. כמו כל עון תשא ורצוף בו כונה, כל תשא, תשא עון, ר"ל שתשא כלו לא חציו לבד, ושתשא אותו כפי מה שהוא עון, לא שתשא חטא שתחשיבהו כחטא שוגג:

פסוק ה
ממנו. כינוי היחיד מוסב על משובתם:

פסוק ו
ויך שרשיו. כמו הכה אפרים שרשם יבש:

פסוק ז
יונקותיו. הם הבדים הדקים שעולים אצל האילן מן השרשים (יחזקאל י"ז):

פסוק ח
יחיו דגן. כמו היחיו את האבנים מערמות העפר (נחמיה ג'):

פסוק י
חכם, **נבון**, **וידעם**. הבדל הענינים אלה וכלליהם התבאר באורך בפי' משלי: